

Ірина Цебрій, Світлана Мелешко

ЦЕБРІЙ Ірина Василівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – європейська філософія романтизму й постромантизму.

МЕЛЕШКО Світлана Вікторівна – учитель-методист Полтавської дитячої музичної школи імені Бориса Гмирі. Сфера наукових інтересів – європейське музичне мистецтво XIX століття.

ФІЛОСОФІЯ РИССОРДЖИМЕНТО В ТВОРЧОСТІ ДЖУЗЕППЕ ВЕРДІ

У статті доведено, що спадщина Джузеппе Верді стала найвищим злетом філософії Рисорджименто в мистецтві, втіленням її основних ідеалів. Зважаючи на те, що провідним жанром італійської культури першої половини XIX століття була опера, її театральні підмостки стали трибуною для вираження патріотичних настроїв і політичних переконань суспільства. У даному контексті твори композиторів Джакомо Россіні, Вінченцо Белліні й Джузеппе Верді представлялись рушійними чинниками італійського визвольного руху.

***Ключові слова:** Рисорджименто, оперне мистецтво, плюралізм, незалежність, «корумпований розум, атавізм, «Набукко», художній задум.*

Значення філософії Рисорджименто для розвитку італійського національного музичного мистецтва в першій половині XIX століття було визначальним. Національно-визвольна боротьба проти австрійського гніту знайшла своє вираження в музично-театральній культурі, оскільки оперні театри тогочасної Італії збирали найбільшу кількість глядачів, бажаючих почути підтвердження власних поривань інововними засобами мистецтва.

На приналежність спадщини Джузеппе Верді до філософії Рисорджименто неодноразово вказували музикознавці М. Друскін і В. Туркевич [3; 5]. Розвиток філософії в контексті епохи італійського Рисорджименто проаналізували Дж. Реале, І. Берлін і В. Бібіхін [4; 1; 2].

© І. В. Цебрій, С. В. Мелешко, 2016
<http://doi.org/10.5281/zenodo.209002>

Негативну оцінку італійському Рисорджименто дали Дж. Джентіле та А. Зорін, трактуючи його як витоки фашизму ХХ століття [6].

Незважаючи на достатню кількість праць, присвячених італійській філософії епохи Рисорджименто, немає таких, де б музичне мистецтво Дж. Верді було показано як вершина втілення нової італійської філософії. Тому автори статті ставлять мету проаналізувати твори італійського композитора, де найповніше виявилися ідеї Рисорджименто як заклик до свободи і незалежності.

Рисорджименто (італ. Risorgimento, букв. – Відродження) – термін, що визначає сутність національно-визвольного руху італійського народу за знищення державної роздробленості та іноземного (австрійського) гніту, створення єдиної національної італійської держави. В основі Рисорджименто знаходилася об'єктивна необхідність у знищенні феодальних відносин і затвердження нового, буржуазного ладу. Боротьба італійського народу, що охопила ціле століття (кінець ХVІІІ століття – 1870 рік), в моменти найвищого підйому приймала характер і буржуазно-демократичної революції (наприклад, революція 1848-1849 років в Італії, Італійська революція 1859-1860 років). Рисорджименто завершилося в 1861 році (остаточно в 1870 році) утворенням єдиної італійської держави [6, с. 270].

Філософія Рисорджименто – це не просто філософія визвольного руху, це політична філософія свободи. Її представник Карло Каттанео так визначив суть власних поглядів: «Свобода – це республіка; республіка – це плюралізм, тобто федерація». Інший представник напряму, Антоніо Розміні, в контексті філософії свободи виказав своє ставлення до релігії: «Використовувати зовнішню силу для примусу людей до релігії і віри, навіть якщо вона істинна, є логічний абсурд і, крім того, порушення прав людини» [2].

Італійський філософ, священник, державний і політичний діяч Вінченцо Джоберті взагалі вважав релігію і релігійні посади атавізмом: «Між Жозефом Марі де Местре і мною є істотна різниця: з Папи Римського він робить інструмент насадження дикості і варварства, а я намагаюся зробити його інструментом свободи і культури» [6, с. 271].

Перехід від епохи революцій до епохи Імперії, що відбувся в Європі на рубежі ХVІІІ – ХІХ століть, породив несхожі одна на одну течії філософської думки. З одного боку, ліберали намагалися протистояти авторитарній політиці Наполеона, несучи прапор Просвітництва. З іншого – традиціоналісти під впливом романтизму, звинувачували «корумпований розум», вставали на захист «законної» абсолютної влади. Інший напрям представлений французьким спиритуалізмом, найви-

значніші представники якого Віктор Кузен (1792–1867 рр.), Антуан-Луї-Клод Деспот де Траси (1754–1836 рр.), П'єр Жан Жорж Кабаніс (1757–1808 рр.), Марі Франсуа П'єр Мен де Біран (1766–1824 рр.), Жозеф де Местр (1753–1821 рр.), Луї де Бональд (1754–1840 рр.), Робер де Ламенне (1782–1854 рр.) заходилися на консервативних політичних традиціях.

В Італії, хоча і в іншому історичному та політичному контексті, ідеологи реставрації зводили рахунки з культурою Просвітництва. Якщо такі мислителі, як Романьозі, Каттанео і Феррарі, продовжили традицію Просвітництва, то Галлугаш, Розміні і Джоберті, не беручи просвітницького сенсуалізму, пропонували повернутися до традиції спіритуалізму та філософської метафізики.

Зазначимо, що діяльність Романьозі, Каттанео і Феррарі, а також Розміні, й особливо Джоберті, тісно переплетена з соціальними і політичними подіями Рісорджіменто. Не можна не згадати імена великих представників цієї епохи: Джузеппе Мацціні (1805–1872 рр.), Вінченцо Куоко (1770–1823 рр.), Мелькіорре Джоя (1767–1829 рр.) і пастора Франческо Соаве (1743–806 рр.). Соаве, професор Пармського університету, мав величезний успіх завдяки своїм працям із схоластичної філософії. Він використовував концепцію Дж. Локка (її акцент на внутрішню рефлексію), щоб пом'якшити різкість сенсуалізму Кондильяка. Вінченцо Куоко, критикуючи універсально-абстрактний характер революційної ідеології, поставив питання про сумісність особливої, історично зумовленої ментальності та типу революції [2].

Франческо Маріо Пагано (1748–1799 рр.) склав проект конституції для Партенопейської республіки, яка намагалася реалізувати просвітницькі ідеали в невідповідній для цього історичній ситуації. В. Куоко з цього приводу писав Вінченцо Руссо (страченого в 1799 році разом з М. Пагано): «Конституція « як одяг: треба кожному мати власний, адже сукня, позичена іншому, навряд чи йому підійде... Чи хороша для всіх французька Конституція 1795 року? Найшвидше, вона не підійде нікому» [1, с. 500].

Проте філософія Рісорджіменто простежується не лише в працях філософів і політиків означеної епохи, ідеї яких готували підґрунтя національно-визвольного руху в Італії, а й серед діячів мистецтва. Зважаючи на те, що провідним жанром італійської культури першої половини XIX століття була опера, саме її театральні підмостки стали трибуною для вираження патріотичних настроїв. Тому в даному контексті варто згадати композиторів Джакомо Россіні, Вінченцо Белліні і в першу чергу – Джузеппе Верді.

У творчості й житті Джузеппе Верді (1813–1901) значне місце посідали політичні симпатії, що знайшло відображення в його багатьох операх і вчинках. Невипадково перший період його композиторської діяльності можна назвати періодом революційної опери, точніше – «опери Рисорджименто» – прямого чи опосередкованого відображення революційного руху за звільнення та об'єднання Італії на чолі з національним героєм Джузеппе Гарибальді.

Популярні мелодії з опери «Навуходоносор» (1842 р.) та «Ломбардці» (1843 р.) звучали на площах, у будинках громадян, у селищах. На створення цих мелодій Дж. Верді надихали його політичні поривання й італійські народні пісні, тексти яких композитор укомпанував у те чи інше лібрето про боротьбу пригноблених народів за своє визволення. Поряд із широко відомою хоровою сценою з опери «Навуходоносор» («*Va pensiero*») можна назвати й хор з опери «Макбет» («*Patria operes*») [5, с. 8].

Серед досить обширної спадщини Дж. Верді, пов'язаної з італійським національним рухом, особливе місце належить опері «Набукко» (незручне для вимови італійською мовою ім'я «Навуходоносор» Дж. Верді трансформував у «Набукко»). Вперше цей твір прозвучав у Ла Скала (м. Мілан) 9 березня 1842 року. Дж. Верді відверто й беззастережно закликав італійців до боротьби за національну незалежність. Невипадково після смерті композитора його траурний кортеж супроводжувала музика саме з цієї опери.

За два роки до написання цієї опери Дж. Верді пережив глибоку особистісну трагедію – смерть спочатку двох своїх дітей, а потім і дружини. В автобіографічному нарисі, продиктованому письменнику Джуліо Рікорді (1879 рік), композитор пригадував: «Засмучений особистими незгодами, власними невдачами, я дійшов до того, що не знаходив утіхи навіть у власному мистецтві і вирішив ніколи більше не писати музику» [5, с. 9].

У поверненні Дж. Верді до творчості значну роль відіграв імпресаріо Бартоломео Мереллі, який переконав його перечитати лібрето Солера про визвольну боротьбу єврейського народу проти вавилонян. Ознайомившись зі змістом лібрето, композитор відчув, як його помисли наповнюються ідеєю визволення Італії й особиста трагедія відступає на другий план.

«Цією оперою, по суті, почалася моя композиторська кар'єра! – Писав згодом Дж. Верді. – І хоча довелося подолати ще чимало труднощів, «Набукко» безсумнівно народився під щасливою зіркою...» [5, с. 11].

Упродовж усього театрального сезону опера «Набукко» ставилася вісім разів і при переповнених залах. Успіх був настільки великим, що Б. Мереллі включив «Набукко» до програми наступного сезону з новим складом виконавців. Із серпня по листопад 1842 року опера витримала ще 57 постановок – випадок до того часу небувалий не лише для Ла Скала, а й для всього театрального Милану.

Винятковий успіх «Набукко» привів Дж. Верді на музичний Олімп, поставив його ім'я до ряду найулюбленіших діячів італійської культури. Окрім того, опера «Набукко» стала ще й бойовим хрещенням Дж. Верді – активного учасника визвольного руху з-під гніту Австрійської імперії.

У біблейській легенді про страждання поневоленого єврейського народу, яку було покладено в основу лібрето «Набукко», Дж. Верді побачив долю стражденної Італії. Він зумів наповнити оперу думками й почуттями, що хвилювали його співвітчизників. Італійці сприйняли «Набукко», попри біблейський сюжет, як глибоко сучасний твір. Скорботний хор невольників, яких забрали в рабство, перші слухачі «Набукко» відчули через призму власних поневірянь під австрійським ярмом. Пророцтво Захарії про падіння Вавилону сприймалося як провіщення про звільнення Італії від чужоземного гніту. Ці епізоди викликали бурю емоцій у залі театру [3, с. 121].

Боротьба за свободу знаходила відгук і в творах попередників Дж. Верді. У перші десятиліття XIX століття ця тема вже звучала в героїчних операх Джакомо Россіні («Вільгельм Телль»), Вінченцо Белліні («Норма»). Та жодна опера, починаючи від початку століття, не зустрічала такого захоплення слухачів, як «Набукко». Хоча лібрето М. Солера хибувало багатьма умовностями, характерними для італійських опер того часу, проте воно було написане із захопленням талановитою рукою, позначалося справжнім драматизмом і ширістю.

У центрі подій – образ народу, його страждання та надія про звільнення, що було близьким у поневоленій, приниженій, знесиленій від іноземного гніту Італії. Дж. Верді і М. Солера хвилювали визвольні ідеї, вони знайшли втілення у їхній спільній творчості. В урочисто-суворих, пророчче-грізних, войовнич, сповнених сил, енергії та проникливо-скорботних хорах «Набукко» Дж. Верді передав глибокі почуття й думки народу. Саме за хори, так органічно вкомпановані в драматургію опери, її так полюбили італійці.

За спостереженнями англійського дослідника творчості Дж. Верді Дональда Хассея, індивідуально-творчий почерк композитора проявився і в розподілі вокальних партій «Набукко». Честолюбива Абігіїла, дочка Навуходоносора, відкрила галерею італійських героїнь

Рисорджименто, яких рухає не стільки любов, скільки ненависть, честолюбство, помста, ревності (Азучена, Еболі, Амнеріс). В урочистій мелодії Захарії зародився майбутній тип вердівських басових партій (Симон, Філіп, Рамфіс) [3, с. 156].

«Набукко» Дж. Верді стало новим словом італійського Рисорджименто, квінтесенцією його філософії. По цільності та силі художнього замислу, по енергійній наповненості, простоті викладу, глибині музичної мови опера зайняла чільне місце в італійській культурі першої половини XIX століття.

У цьому стилі Дж. Верді написав майже тридцять опер. Багато з них, незважаючи на славу та авторитет композитора, промайнули на культурному небосхилі і зникли, щоб стати об'єктом лише музикознавчих статей. Проте кілька опер, що втілили в собі ідею Рисорджименто, і серед них «Набукко», вражають і сьогодні, для всіх часів стали непересічним явищем світового мистецтва, ввійшли в контекст культурного життя подальших епох.

Проте на сьогоднішній день є й досить негативна оцінка філософії Рисорджименто. Так, філософ Джованні Джентіле в праці «Філософські основи фашизму» наступним чином характеризує італійську філософію свободи: «Які сили творили Рисорджименто? «Італійський Народ», якому окремі історики тепер схильні приписувати важливу, якщо не вирішальну роль в нашій боротьбі за національну єдність і незалежність, взагалі навряд чи перебував на політичній сцені. Активним чинником завжди була персоніфікована ідея – певна одноосібна або групова воля, задіяна певними цілями. Безперечним є те, що сучасна Італія народженням своїм зобов'язана внеску небагатьох. Інакше й бути не могло. Лише окремі індивіди представляють самовідомість і волю епохи та визначають її історію; оскільки вони усвідомлюють ті сили, що реально мають і за допомогою їх приводять в дію єдину, посправжньому активну і плідну силу – свою власну волю» [6, с. 276].

Та ця думка ніяким чином не стосується громадянських і патріотичних позицій Дж. Верді, який у ті складні для Італії часи був дійсним виразником волі народу на емоційно-емпіричному рівні, про свідчить небувалий успіх його опер. І недарма визначний італійський політик і державний діяч Камілло Бенсо ді Кавур, справжнім творцем Італійської держави, у знаменний для своєї країни час співав не гімн, а бойову мелодію Дж. Верді з опери «Трубадур».

Таким чином, оперна творчість Джузеппе Верді посідає чинне місце в епосі та філософії Рисорджименто, передаючи засобами музичної виразності та епічних сюжетів і поетичного слова основоположні ідеї

політичної й культурної незалежності, свободи релігійного вибору, відродження всіх колишніх національних цінностей. Сила художнього замислу, енергійна наповненість драматичної дії, доступність викладу, глибина музичної мови Дж. Верді пробуджувала національну свідомість мас у часи, коли музично-драматичний італійський театр визначав культурні пріоритети суспільства.

Визначальне місце музичного мистецтва а епоху Рисорджименто не вичерпується існуючими на сьогодні працями. Одним із подальших напрямів розвитку проблеми вважаємо дослідження творчої спадщини Вінченцо Белліні в контексті Рисорджименто, а також вивчення суспільних рухів в Італії першої половини XIX століття у зв'язку із впливом оперного мистецтва на свідомість мас.

Література

1. *Бибихин В.В.* Новый ренессанс / В.В. Бибихин : [под. ред. Л.М. Сурица]. – М. : 2015. – 502 с.
2. *Берлин И.* Философия свободы. Европа / Исайя Берлин : режим доступа : <https://books.google.com.ua/философия+Рисорджименто>
3. *Оперное творчество Дж. Верди // Сто опер ; [ред.- сост. М. Друскин].* – М. : «Музыка», 1971. – С. 118–168.
4. *Реале Дж.* Западная философия от истоков до наших дней / Джованни Реале, Дарио Антисери : в 2-х т. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1994. – Т. 1, 1994. – 315 с.
5. *Туркевич В.* Опера «Набукко» Джузеппе Верди як кульмінація Рисорджименто першої половини XIX століття / В. Туркевич. – К. : «АС», 1993 – 16 с.
6. *Шевакин Г.Г.* Итальянские философские журналы первой половины XX в. / Г.Г. Шивакин // Историко-философский ежегодник'2011. – 2012. – С. 268–277.

Цебрій І.В., Мелешко С.В.

ФИЛОСОФИЯ РИССОРДЖИМЕНТО В ТВОРЧЕСТВЕ ДЖУЗЕППЕ ВЕРДИ

В статье доказано, что наследство Джузеппе Верди стала наивысшим взлетом философии Рисорджименто в искусстве, воплощением ее основных идеалов. Ввиду того, что ведущим жанром итальянской культуры первой половины XIX века была опера, ее театральные подмостки стали трибуной для выражения патриотических настроений и политических убеждений общества. В данном контексте произведения композиторов Джакомо Россини, Винченцо Беллини и Джузеппе Верди представляли движущими факторами итальянского освободительного движения.

Ключевые слова: *Рисорджименто, оперное искусство, плюрализм, независимость, «коррумпированный разум, атавизм», Набукко», художественный замысел.*

Tsebriy I.V., Melechko S.V.

**PHILOSOPHY RISORDZHYMENTO
IN THE WORK OF GIUSEPPE VERDI**

The article proved that the legacy of Giuseppe Verdi was the highest flight of philosophy Risorgimento art, the embodiment of its basic ideals. Given the fact that the leading genre of Italian culture first half of the nineteenth century was the opera, the stage it became a platform for the expression of patriotic feelings and political beliefs of society. In this context, works by composers Giacomo Rossini, Vincenzo Bellini and Giuseppe Verdi represented the driving factors of the Italian liberation movement. The active factor was always personified the idea – some sole or group will, involved certain goals. Indisputable is the fact that modern Italy owes its birth a few contributions. It can not be. Only a few individuals are consciousness and will determine its age and history; because they are aware of the forces that actually have and using them to set in motion a single, truly active and productive force – their own will».

Giuseppe Verdi opera work takes place in the current era and philosophy Risorgimento, transferring the means of musical expression and epic stories and poetic words fundamental ideas of political and cultural independence, freedom of religious choice, the revival of the former national values. Strength Concept Art, energetic fullness of dramatic action, availability of presentation, depth of musical language J. Verdi awakened the national consciousness of the masses at a time when Italian Music and Drama Theatre priorities defined cultural society.

Decisive place and era of music Risorgimento not exhausted existing works today. One of the future directions of research problems consider creative legacy of Vincenzo Bellini in the context Risorgimento and study social movements in Italy the first half of the nineteenth century due to the influence of opera on the minds of the masses.

Keywords: *Risorgimento, opera, pluralism and independence, «corrupt mind, atavism,» Nabucco»artistic vision.*

Надійшла до редакції 23.10.2016 р.